

תוכן

3	מבוא
4	פרק 1 הוויכוחים
4	1.1 היסטוריית הוויכוח
8	1.2 ספרות הויכוח
10	1.3 דוגמאות לוויכוח
13	פרק 2 רקע היסטורי
13	2.1 השליטה בקטלוגיה ואזורי ספרד במאות ה-12-13
13	2.2 הרנסנס של המאה ה-12
14	2.3 מעמד הכנסייה והתנועה הדומיניקאנית
16	פרק 3 רמב"ן
16	3.1 ביוגרפיה
17	3.2 יצירתו
17	3.3 עמדת הרמב"ן בפירושו לתורה בנוגע למדרש, משיח וגאולה
19	פרק 4 ויכוח ברצלונה
21	פרק 5 תוצאות ויכוח ברצלונה
21	5.1 רדיפת הרמב"ן
21	5.2 השפעת הוויכוח על עמדותיו של הרמב"ן
23	סיכום
24	ביבליוגרפיה

מבוא

החל מהמאה הראשונה לספירה ועד לשלהי העת החדשה, ניטשו בין הנוצרים לבין היהודים פולמוסים רבים בנוגע לאמונות הנוצריות. חלק מפולמוסים אלו התרחשו רק בדמיון ונכתבו ככתיבה פסאודואפיגרפית, על מנת להעביר את המסרים וטענות הנוצרים לקהל יעד מסוים. אולם חלק מפולמוסים אלו התרחשו במציאות, ולחלקם היו השלכות הרוחניות גורל על היהודים בארצות השונות.

אחד מפולמוסים אלו, הינו 'ויכוח ברצלונה', אשר התקיים בשנת 1263 בברצלונה בממלכת אראגון. בוויכוח זה השתתף רבי משה בן נחמן, מגדולי חכמי ישראל באותה העת ואף בכלל הדורות. פולמוס זה התנהל בעיקרו אל מול יהודי מומר בשם פאולוס כריסטיאני, ונעשה בנוכחות מלך אראגון, המלך יעקב גיימס חיימקה הראשון (לימור, 1993).

פולמוס זה היה חדשני, בכך שהוא נוהל עתה על בסיס ניסיון להוכיח מתוך התלמוד ומדרשיו את אמיתת האמונה הנוצרית (פונקשטיין, 1991). כתוצאה מפולמוס זה, כנראה הרמב"ן נאלץ לברוח לבסוף לארץ ישראל, וזאת מכיוון שהפיץ ברבים את דברי הפולמוס ואת המשא ומתן אותו ניהל, בה הוא ייצא מנצח (ישראלי, 2020).

במהלך הפולמוס, הרמב"ן הציג גישות שונות על מנת לענות על טענותיו של כריסטיאני, חלקן אף נראות יוצאות דופן ביחס לדרכו של הרמב"ן ומעלות תהייה האם זו אכן הייתה דעתו של הרמב"ן לפני כן או שמא הרמב"ן שינה את דעותיו או לחלופין עמדות שהוא איננו מאמין בהם (יהלום, 2004; מלחי, 2008).

על מנת לבחון דבר זה, אבקש להשוות בין פירוש הרמב"ן לתורה, פירוש אותו החל הרמב"ן לכתוב עוד בספרד, אך המשיך להגייה אותו ולתקן אותו גם כאשר הגיע לארץ. באמצעות השוואות עדי נוסח שנעשו על ידי יהונתן יעקבס ויוסף עופר וכן באמצעות השוואות עדי נוסח שעשה הלל נובצקי, אנסה לבחון האם ניתן למצוא שינויים בפירוש הרמב"ן לתורה בעקבות הפולמוס.

שלושה נושאים מרכזיים אשר עלו בספרות המחקר, שלגביהם ישנה שאלה האם הרמב"ן שינה בהם את דעתו, הם: יחס הרמב"ן לאגדה, יחס הרמב"ן לימות המשיח ויחס הרמב"ן למשיח עצמו (בער, 1931; Burns, 1993). אלעזר טויטו, כתב במאמרו 'התמודדות עם הנצרות בפירושו של רמב"ן לתורה', כי נושא זה של השפעת הוויכוחים של רמב"ן עם הנוצרים על פירושו לתורה טרם נבדקה "כל אלה הם בקעה שהמחקר צריך להתגדר בה" (טויטו, 2010).

דברים אלו של טויטו, מראים את החשיבות של בחינת הדברים, ואנסה במסגרת של עבודה מצומצמת זו, לתרום מעט לעולם המחקר בבחינת שאלות אלו שהעליתי לעיל.

פרק 1 הוויכוחים

1.1 היסטוריית הוויכוח

היהדות והנצרות, שניהם דתות של התגלות. בעוד שהיהדות מאמינה רק בהתגלות האל בהר סיני, הנצרות מאמינה בנוסף לכך, בהתגלותו של ישו, כפי המתוארת בספרי הברית החדשה, ובכתבי אבות הכנסייה. בעוד היהדות מדברת על ברית סיני, הנצרות מדברת על שתי בריתות, ברית סיני, היא הברית הישנה, והברית שנכרתה באמצעות קורבנו העצמי של ישו, והיא הברית החדשה.

האנושות חוותה את הגלות הראשונה, אשר נבעה מחטאו של אדם הראשון אשר גורש מגן עדן. על בסיס זה, ההנחה היא כי יש לכפר את חטאו של אדם הראשון, על מנת לשוב לגן העדן, וזהו בסיסה של ברית סיני (לימור א', 1993).

הנחה מעין זו, ניתן לראות בתלמוד הבבלי, במסכת עבודה זרה (כב, ב). המדרש מספר כי כאשר בני ישראל עמדו במעמד הר סיני פסקה מהם זוהמת הנחש, אותה זוהמה אשר הנחש הקדמוני הטיל בחווה. בעקבות כך, גם המיתה נפסקה מהם. המיתה הלא היא אותה גזרה אשר נגזרה על אדם הראשון בעקבות החטא עץ הדעת. אולם מאחר שבני ישראל חטאו לאחר מכן בטא העגל, הם שבו למצב של חטא אדם הראשון שוב, ונגזרה עליהם מחדש המיתה.

על פי האמונה הנוצרית, תפקידה של הברית החדשה, מורה על החסד האלוהי ועל כך שבניין העולם הוא עתה על יסוד החסד ותקווה הגאולה. בעקבות קורבנו של ישו, העולם עתה זוכה להינצל ולהיגאל מייסורי הגהנום (לימור א', 1993). דמותו של ישו, אף מזוהה עם דמותו של אדם הראשון. רוח אלהים המרחפת על פני המים, המופיעה בתילתו של ספר בראשית, מזוהה עם רוחו של אדם הראשון ועם רוחו של המשיח. מכך, עולה כי ישו, שהוא המשיח, הוא מי שמכפר אף על החטא הקדמון של אדם הראשון (פלוסר, 1980).

האמונות הנוצריות עצמן, מבוססות בחלקן על מדרשים יהודיים קדומים, אשר הם עצמם מבוססים על פסוקי המקרא. נוסף על כך, ניתן למצוא בכתבי הנוצרים גם תפיסות אמוניות שהיו רווחות בתקופות בית שני בקבוצות השונות, כגון מגילות הפשר של כת מדבר יהודה. באגרת אל העברים, נמצא זכר למדרש המופיע במקורות התלמודיים כי המשיח גדול משלושת האבות, נעלה ממשה ונשגב ממלאכי השרת. בספרי מרקוס ומתי, אף על פי שאין שם במפורש ציטוטים של מדרשים, אולם מופיעים רמזים לפירושים מדרשיים של פסוקי המקרא (פלוסר, 1980).

לאחר שהנצרות נפרדה מעל היהדות הפרושית, והקרע נעשה סופי, ממשיכי דרכו של ישו, ובראשם פאולוס, החלו לפנות אל עמים אחרים, בניסיון להפיץ אצלם את בשורת המשיח. אצל רבים, פאולוס נתפס כמייסד האמיתי של הנצרות (פלוסר, 1980). בעוד ישו עצמו והקבוצה שייסד סביבו, הלכו בדרך התורה והמצוות, פאולוס חידש את הרעיון של ביטול המצוות המעשיות, בצורה זו הוא אפשר את הפצת הנצרות לעמים סביב. ההסבר שעמד בבסיס זה, הוא כי המצוות המעשיות נועדו להיות תיקון עבור עם ישראל עצמם, כחלק מתיקון חטא אדם הראשון. אולם, משהגיע ישו ותיקון בעצמו את חטא אדם הראשון וחטאי הדור, כבר אין צורך מעשי בקיום המצוות יותר. דבר זה הוא חלק מהחסד האלוהי, שחידש ישו (לימור א', 1993).